

Gelijkheid is schadelijk

Er is echt een alternatief. Ton Mooij is van mening dat het onderwijs op een andere leest moet worden geschoeid in het belang van hoogbegaafde leerlingen. Gesprek met een wetenschapper met een visie die onderzoek doet naar succescondities voor onderwijs aan hoogbegaafde leerlingen.

Ton Mooij, onderzoeker aan de Radboud Universiteit in Nijmegen, houdt zich al twintig jaar bezig met hoogbegaafden. Momenteel zit hij midden in een onderzoek waarvan de resultaten eind 2006 zullen worden gepresenteerd. Essentieel, zegt hij, want er zijn voor Nederland nog weinig empirische data over wat werkt en wat niet. Typisch Nederlands ('Steek je hoofd niet boven het maaiveld uit!'). De aandacht voor deze groep leerlingen was in het verleden uiterst gering. Mooij verklaart het uit een doorgeschoten gelijkheidsdenken. 'Waarom opteren we vrijwillig voor een verkeerd pedagogisch-didactisch systeem? Omdat we gevoelsmatig kinderen gelijk willen behandelen. Terwijl juist als je leerlingen gelijk wilt behandelen, je kinderen met een achterstand én met een voorsprong apart zult móeten behandelen.'

SYSTEEMFOUT

Mooij gebruikt grote woorden, want hij maakt zich zorgen. 'Ik zag twintig jaar geleden al kinderen die expliciet hoogbegaafd waren, maar die in het speciaal basisonderwijs terecht kwamen bij gebrek aan goede begeleiding. En dat gebeurt nog steeds. Dat heeft natuurlijk een heleboel consequenties. Kinderen die al kunnen lezen als ze in groep 1 belanden, willen vaak ook echt schrijven. School zou dat moeten ondersteunen, maar organisatorisch wordt dat lastig gevonden. Echt schrijven gebeurt dan niet. Zo'n kind vindt school daarom niet leuk, doet op onderdelen nauwelijks mee. Deze kinderen worden passief of lastig. Ze worden soms gepest, gaan zich isoleren, het gaat vaak mis.'

Mooij onderzocht begin jaren negentig de beginkenmerken van duizend vierjarigen. 'Ontwikkelingspsychologisch varieerde hun leeftijd van twee tot acht jaar. Volgens de wet zou je een kind dat functioneert op de leeftijd van een

achtjarige een curriculum moeten aanbieden dat het ondersteunt in zijn ontwikkeling. In de wet staat immers dat je ieder kind positief moet stimuleren. Maar kan dat op een gemiddelde basisschool? Ons onderwijssysteem is gebaseerd op leeftijdsgroepen, in één jaargroep kun je wel wat aanpassen naar onder of boven, maar veel rek zit daar niet in. En het is voor echte hoogbegaafden volstrekt ontoereikend. Het systeem staat geen grote verschillen toe. Voor zeventig procent van de leerlingen is dat niet erg. Maar voor hoogbegaafde kinderen geldt in wezen: aanpassen of wegwezen. Veel van die leerlingen gaan compenserend gedrag vertonen en worden mettertijd ondergesneeuwd. Het worden gedwongen onderpresteerders. Een kleiner aantal ontwikkelt zich tot zorgleerlingen.'

De enige juiste oplossing zou volgens Mooij zijn om alle vierjarigen bij intrede in het onderwijs te screenen wat betreft beginkenmerken. Je moet er vroeg bij zijn, is in essentie zijn boodschap (zie ook pagina 10). 'Niet op symptomen reageren, maar preventief werken: voorkom problemen door een goede intake. In samenspraak met peuterspeelzaal, ouders en leerkracht van groep 1 en 2 kan een beeld ontstaan van de competenties van zo'n jong kind en zijn voordeelingen in ontwikkelingsgebieden zoals cognitief (algemeen, taal, voorbereidend rekenen), sociaal-emotioneel, muzisch, ruimtelijk of motorisch. Iedere school zou vervolgens over vaardige leerkrachten en een minimum set aan speel-/leermaterialen moeten beschikken om te kunnen differentiëren in het aanbod. In zo'n systeem kan hoogbegaafde kinderen onderwijs aangeboden worden zonder omstrede extra testen, zeg maar zonder medicalisering. Op iedere school kunnen min of meer homogene groepen van zwak-, middel- en hoogbegaafde kinderen in de kernvakken op hun eigen niveau les krijgen. En wanneer didactisch zinvol, ook

Internationaal onderzoek

Het meest complete overzicht van onderzoek naar de mogelijke inrichtingsvarianten en feitelijke effecten van onderwijs aan hoogbegaafde leerlingen is *A nation deceived. How schools hold back America's brightest students* (N. Colangelo, S. G. Assouline & M. U. M. Gross, 2004. Iowa City, USA). Met name worden steeds ook de resultaten van empirisch onderzoek van de cognitieve, sociale en motivationele effecten bij leerlingen vermeld. Vooral belangrijk zijn de resultaten van longitudinaal quasi-experimenteel onderzoek in praktijksituaties en

de resultaten van specifieke ontwikkelingstrajecten in het gehele onderwijs. Bovendien wordt een meer systematische inrichting van onderwijs ter ondersteuning van elke leerling bepleit. Dit ter preventie van (onnodige) problemen bij leerlingen, leerkrachten en ouders. Een systematische inrichting van onderwijs vereist enerzijds een heldere analyse, oplossingsgerichte koers en (gezamenlijke) regie, en anderzijds structurele (financiering van) samenwerking tussen onderwijsveld, onderzoek en benodigde ontwikkeling.

JAN SCHARTMAN

Ton Mooij: 'Hoogbegaafden moeten de ruimte krijgen om te leren.'

heterogeen. Kinderen die zwakbegaafd zijn in rekenen gaan samen in een groepje voor extra instructie en steun. Voor taal is de samenstelling misschien weer anders: dezelfde en andere kinderen zitten dan in een groep waar ze als middelbegaafd gelden. Andere schoolse zaken kunnen in ongedifferentieerde groepen plaatsvinden.'

Voorkom problemen door goede intake in groep 1

Maar niet iedere basisschool kan toch alle expertise in huis hebben voor de zwakst- en hoogstbegaafde kinderen? Voor begeleiding van leerlingen aan de onderkant en de bovenkant van de curve (in het geval van hoogbegaafdheid heeft Mooij het over gemiddeld de bovenste drie procent van een gewone groep of klas) moet een op de vijf basisscholen in een regio over erkende expertise beschikken; voor middelbare scholen geldt volgens Mooij een verhouding van een op drie. Resumerend, stelt Mooij, 'moeten we werken aan leerlinggerichte diagnostiek en voortgaande differentiatie op basis van de competenties van elke leerling in groepsverband. Flexibele leerarrangementen en voor hoogbegaafde leerlingen: alle plafonds eruit. Zij moeten gewoon alle ruimte krijgen om te leren.' (zie ook pagina 12).

SUCCECONDITIES

Voorlopig zal het nog niet zover zijn. Scholen passen zich aan de eisen van de inspectie aan volgens Mooij en die zijn in essentie nog gebaseerd op jaargroepen. Jammer, want op grond van theorie en onderzoeksresultaten wordt in het buitenland al geconcludeerd dat een beter aanbod effect heeft op motivatie en cognitieve prestaties van hoogbegaaf-

de leerlingen. Dit blijkt volgens Mooij in het eerste deel van het grote onderzoek naar hoogbegaafdheid dat hij samen met het CBO uitvoert. Ook individuele capaciteiten, persoonlijkheid, steun in de omgeving van de leerling (thuis, op school) blijken van invloed. Speciale programma's voor hoogbegaafde leerlingen zijn effectief. Hun schoolprestaties zijn beter dan die van vergelijkbare leerlingen die niet deelnemen aan zo'n programma. Ook laten plusklasprogramma's, speciale klassen en speciale scholen voor hoogbegaafde leerlingen - in vergelijking met verrijgingsprogramma's binnen de klas - positievere effecten zien op schoolprestaties.

In het tweede deel van dit onderzoek worden circa 180 hoogbegaafde leerlingen in de groepen 6 - 8 van de basisschool tot en met de brugklas gevolgd. De kernvraag luidt: welke aspecten van leerarrangementen zijn mogelijk succesvol in hun schoolloopbanen? Het derde deel van het onderzoek is een nadere analyse van data uit de Prima-cohort onderzoeken. In gegevens van vijfhonderd hoogbegaafde leerlingen van groep 2 tot en met groep 8 in het primair onderwijs analyseert de onderzoeker de relatieve invloed van omgevingsfactoren op (de ontwikkeling van) de intelligentie en schoolprestaties en -motivatie. Stijgt of daalt het aandeel hoogbegaafde leerlingen over de jaren heen? Is er een relatie tussen het hoogbegaafd zijn en leerling- en gezinsachtergronden en compositiekenmerken van de groep/school? Is er sprake van onderpresteren van de hoogbegaafden? Kunnen verschillen in de ontwikkeling van hoogbegaafden wat betreft prestaties en gedrag/houding worden verklaard uit de gehanteerde pedagogisch-didactische aanpak op een school? Eind 2006 worden de resultaten uit al deze onderzoeken in samenhang gerapporteerd. 'Pas dan zullen er echt harde uitspraken te doen zijn over Nederlandse onderpresteerders en hoogbegaafden', aldus Mooij.

